

СУЧАСНА ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА: МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ МУЛЬТИЛАТЕРАЛІЗМУ

Основною метою даної роботи є дослідження концептуального і практичного вимірів глобальної безпеки в контексті сучасних трендів світової еволюції. Актори мають виробити нову зовнішню політику та політику безпеки, пристосовану до світу складних глобальних проблем, які вимагають продуманих і глобальних рішень. З позицій комплексного аналітичного підходу розглядається потенціал мультилатералізму в процесі трансформації простору світової безпеки.

Ключові слова: *глобальна безпека, мультилатералізм, простір світової безпеки.*

The most general objective of this paper is investigating the conceptual and practical dimensions of global security in the context of modern world evolution trends. The actors must construct a new foreign and security policy adapted to a world of complex global challenges that require thoughtful and global solutions. From positions of complex analytical approach the potential of multilateralism in the transforming process of world security space are examined.

Key words: *global security, multilateralism, world security space.*

Основной целью данной работы является исследование концептуального и практического измерений глобальной безопасности в

* доктор політичних наук, в.о. завідувача відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України

** аспірант відділу трансатлантичних досліджень ДУ «Інститут всесвітньої історії» НАН України

контексте современных трендов мировой эволюции. Акторы должны выработать новую внешнюю политику и политику безопасности, приспособленную к миру сложных глобальных проблем, которые требуют продуманных и глобальных решений. С позиций комплексного аналитического подхода рассматривается потенциал мультилатерализма в процессе трансформации пространства мировой безопасности.

***Ключевые слова:** глобальная безопасность, мультилатерализм, пространство мировой безопасности.*

Постановка проблеми. На початку XXI століття учасники глобальних міжнародних процесів взаємодіють в надзвичайно складних і динамічних умовах. Все частіше фахівці з міжнародних відносин висловлюють припущення, що асиметричність сучасних загроз безпеки людині і соціуму, рівень складності проблем, з якими стикається людство, буде продовжувати зростати. За таких умов будь-який актор просто не в змозі знайти, повністю адекватну новим викликам, односторонню відповідь, бо питання наявності ресурсів для ефективної дії стає тільки частиною проблеми. Навіть, якщо б хтось зі світових лідерів отримав у володіння необмежені ресурси, як і раніше, йому були б необхідні перспективні стратегічні умови та навички, які інші партнери можуть задіяти для вирішення питань високого ступеня складності. Тож різноманітні форми партнерства в сфері безпеки, чи-то на основі спільних цінностей або традиції, чи-то взаємної вигоди, не втрачають актуальності. Партнери привносять до спільного стратегічного та тактичного арсеналу ті можливості, які складно дублювати. Вони також приносять багатосторонній підхід до безпеки, який стає все більш важливим з економічних, культурних та політичних причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реагування на зміни має починатися від аналізування соціальних підвалин загроз і, передусім, ролі соціального чинника в сучасних війнах. За невдалого застосування, технологічна потужність не лише не вирішує проблему, а й посилює її соціальні

корені. Подібний сценарій створює для міжнародного гравця досить небезпечну ситуацію, коли протидія може приховано кристалізуватися чи охоплювати незвичні для нього конфліктні сектори. Важливо враховувати, що дуже часто сучасні загрози безпеки поширюються на конкретних громадян і спільноти більше, аніж на державу як таку.

Для лідерів постіндустріального світу, загроза зовнішньої агресії — лише одне з джерел небезпеки. Розмиття кордонів між політикою та економікою потребує безпеки, адаптованої до комбінації різних елементів впливу (тиску) на американський соціум. Найбільші загрози виникають з боку політичних акторів, які діють у неформальних мережах тероризму й злочинності, поширення яких полягає в збереженні ареалів деструктивного для особистості соціального середовища, потужних міграційних потоків. У сучасній літературі міжнародні конфлікти нерідко характеризуються терміном «нові війни» [1; с. 3–5]. Такі імпульси надходять з боку держав, які мають низький рівень розвитку і, доволі часто, авторитарні режими. Складність їх конвергенції з глобальним демократичним проектом провокує реакцію протидії акціоналізму провідних держав. Логічно, що за подібних ситуацій, провідні актори намагаються попередити вплив деструктивного потенціалу опонентів на власний розвиток. Отже, відповідно до глобалізації масштабів небезпеки відбувається й відповідне масштабування стратегій національної безпеки. З іншого боку, необхідно зазначити, що сильні актори за будь-яких обставин зіткнення схильні грати на випередження й активно застосовують наступальні мілітарні стратегії, порушуючи гуманітарне право й руйнуючи економічний потенціал країн втручання. Подібні дії в анклагах, де складно припинити застосування насильства локальними групами, можуть мати й зворотний інверсійний ефект [2]. Досить часто результати перебування міжнародних сил на території конфлікту не можна констатувати ані як перемогу, ані як поразку. Однак константно негативним чинником залишаються соціальні підвалини для поширення протестних настроїв і збереження політичної трибуни для декларування екстремістських ідей [3; с.136–138].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На думку авторів, більшість сучасних конфліктів за своєю суттю є владно-політичними конфліктами конкуруючих груп, тобто поєднанням наслідків порушень прав людини, дій організованої злочинності і, власне, війни. Означені види загроз — це складний синтез високого техніко-технологічного рівня підготовки дій політичних акторів і особливостей виявлення соціальної природи їхнього походження. Організована злочинність, міжнародні кримінальні структури отримують можливість прямого та опосередкованого впливу на соціальний світоустрій завдяки доступу до сучасних технологій і гнучких мереж взаємодій. Процеси глобального відкриття ринків, лібералізації, приватизації, зняття державних обмежень стають процесами, які будь-які транснаціональні сили все активніше використовують у власних інтересах на глобальному рівні міжнародних відносин, що робить вкрай актуальним підтримання глобальної консолідації міжнародних акторів у сфері безпеки й формування ефективних механізмів реагування на її виклики.

Формулювання цілей статті. В статті теоретично обґрунтовані та проаналізовані особливості та перспективи розвитку міжнародної взаємодії в сфері глобальної безпеки, а також їх вплив на глобальну систему міжнародних відносин.

Практичний вимір виявлення загроз міжнародного характеру доводить, що поняття «безпека» є одним із багатоаспектних у сучасних міжнародних відносинах. При цьому варто зауважити, що будь-який тип безпеки, присутній у сфері міжнародно-політичних взаємодій, виявляється в тісній взаємодії з іншими видами. Так, можна стверджувати про особистісну чи індивідуальну безпеку і розуміти, що остання не є можливою без соціетальної чи суспільної безпеки. Водночас глобалізаційні процеси й масштаби загроз безпеки розвитку людини надають сенсу й дискурсу про глобальну всесвітню безпеку. Однак оскільки саме альянси взаємодіючих політичних акторів є головними гравцями систем міжнародної безпеки, вона тісно пов'язана з провідним типом — державною чи національною безпекою.

Основний зміст. Від часів Гоббса головною метою політики безпеки було визначено гарантування захисту від зовнішніх загроз. За дотримання традиції раціонального реалістського підходу згодом викристалізувалися дві основні сфери конфліктів. Першим напрямом є сфера етнічних конфліктів, другим — політика вирішенням. На рівні глобальної імплікації можна відзначити й корисність логіки міжцивілізаційної конфліктності, представленої в підході С. Хантінгтона [4; с. 22–49]. За дослідницької детермінанти реалізму національна безпека має метою досягнення державою стану поєднання внутрішніх і зовнішніх умов існування, який гарантує збереження територіальної цілісності й виключає насильницьку зміну державного ладу. У свою чергу поняття «суспільна безпека» відображає нормативний вимір — комплекс правил, дотримання яких спрямоване на забезпечення розвитку людини. Концепт акцентує на соціальних умовах, які мають бути достатніми для життя, добробуту та свободи індивіда. Принаймні теоретично тут поєднані фізична, економічна, політична, соціальна, етнокультурна безпека, а якісним показником визначається єдиний загальний ідентифікатор — безпека гідності [5; с.161–168]. Важливо зазначити, що традиційні концепти досить часто ігнорували реалії глобалізованого світу. Разом із тим постання немілітарних загроз потребувало введення до аналітичного кола концептів, які знаходяться на межі внутрішньої та зовнішньої політики [6; с.87].

Нові концептуальні підходи до аналізу проблем безпеки є здобутком переважно конструктивістських студій, близьких до постструктуралізму й постмодернізму. Початкове врахування принципу змін свідчить, зокрема, про опору як на принципи синергетики, так і довіру до активістських концептів постмодерністських досліджень з чіткою орієнтацією на соціальні практики та діючого індивіда. За даного концептуального вибору бачення система існує завдяки соціальній дії та взаємодії, суспільство трактується як сукупність відносин у процесах взаємодій, а культура — як сукупність способів і результатів дій і взаємодій. Передусім йдеться про концепти соціетальної та людської безпеки. Обидва фіксують: спосіб дії держави у сфері безпеки не завжди гарантує захист прав і свобод громадян [7; с.4–16]. Так, на думку Б.

Базана, метою соціетальних досліджень є суспільство й принципові загрози, яким воно має протистояти. Дослідник звертає принципову увагу на важливість захисту ідентичності суспільства, того, що уможлиблює йому відрізнятись від інших груп. Наслідком головних викликів для безпеки визначено міграцію й соціальні трансформації [8; С.7]. Де-факто соціетальна безпека є поєднанням національного та загального виміру безпеки, що має практичним пріоритетом захист унікальності соціального середовища від зовнішніх впливів. При цьому спектр соціетальних загроз можна представити так: тиск міграції, злочинність, етнічні конфлікти, тероризм, екологія. Однак поряд із тим, що цей концептуальний підхід до міжнародної безпеки є одним з найбільш цілісних і сучасних, цільова обмеженість інтересами однієї конкретної спільноти робить складним його використання на глобальному рівні взаємодій. Найбільш удадо цей концептуальний вибір на практиці реалізує Європейський Союз, а найбільшу проблематичність його реалізація становить для країн, що розвиваються. З одного боку, глобалізація стимулює участь їх у діалозі в межах колективної безпеки, сприяючи проведенню політики добросусідства. З іншого — визначення єдиної політичної та економічної ідентичності для світу із серйозними проблемами врядування та розвитку залишається поза необхідністю елементарної допомоги в комунікації та координації.

На відміну від сконцентрованого на соціумі концепту соціетальної безпеки, сконцентрований на людині концепт людської безпеки визначає принциповими викликами фізичну безпеку й безпеку добробуту. Пошуки в даному концептуальному напрямі сягають історії становлення теорії світової системи з головним постулатом «структурного насильства» заможних регіонів над бідними. Акцентуючи на якості людського буття, концепт передбачає два прикладні шляхи реалізації — інтервенціоністський і шлях розвитку. Інтервенціоністський підхід передбачає втручання в конфлікти через розрахунок ризиків застосування примусових заходів і потребує високої операціональної координації. Підхід розвитку визначає останній головною цінністю як способу дії, тоді як ідейною підвалиною стає партнерство між різними типами політичних акторів. З позицій подолання неоднозначності

впливів глобалізації фіксується необхідність своєрідного мінімуму регулювання для більш рівномірного розподілу переваг. На сучасному етапі лідером поміж наукових шкіл у даному напрямі є англійський Інститут стратегічних досліджень. На відміну від минулого, принциповий інтерес дослідників був спрямований на будь-який сектор безпеки, уключаючи політичний аспект [9; с.99–101]. У прикладному вимірі лідерство розробок належить дослідженням у межах формування відповідної парадигми ООН. У межах головного документа — Рапорту ООН було зафіксовано, що тривалий час концепт безпеки інтерпретувався обмежено, як убезпечення території від зовнішньої агресії, ядерної загрози в глобальній безпеці, захист національних інтересів [10; Ch. 4]. Представлений світовій спільноті концепт декларував особистісно-центричний та народно-центричний характер безпеки замість державно-центричної парадигми. Головними напрямками були визначені: економічний, харчування, здоров'я, навколишнього середовища, персональний, комунітарний, політичний. У межах форуму був створений «Human Security Network» — гнучкий механізм колективної дії з метою посилення політичних процесів, запобігання чи вирішення конфліктів, поширення миру й розвитку. Варіативність заходів останнього має містити контроль над зброєю, міжнародний карний трибунал, боротьбу зі злочинністю. Проте поміж провідних акторів міжнародної спільноти ефективність застосування концептуальних винаходів знову належить Об'єднаній Європі, де дослідницькі зусилля були документально зафіксовані в рамках відповідної доктрини (A Human Security Doctrine for Europe) [11].

Важливо зазначити, що підхід, прийнятий ООН, спрямований на поєднання всіх типів безпеки через практичний вибір на користь політики розвитку як стратегії безпеки. Підвалина, яку остання передбачила, — людський розвиток за відсутності страху існування та життєдіяльності — є дійсно інноваційною. Фактично відбулася спроба прямого поєднання безпеки індивіда та взаємозалежності складових міжнародної безпеки. Аргументи на користь даного концепту наступні: моральна спільність людства, правовий порядок, спільність інтересів акторів. З даних позицій підхід вбачається

логічним доповненням політики державної безпеки. Поряд із мілітарною силою дипломатія, допомога, санкції або застосування громадянських зв'язків є гідними інструментами політичної дії у сфері безпеки. Верховенство прав людини, легітимність політичного авторитету, мультилатералізм є адекватними нормативними підвалинами. Суттєвий позитив може виявити й напрям «bottom-up», де партнерство передбачає участь зацікавлених у вирішенні проблеми гравців на місцевому базисі [12; с.905–909].

Глобалізація збільшує зацікавленість у залученні до економічної та технологічної складових світового розвитку, що звичайно сприяє стабілізації простору безпеки й посилює задіяність колективних підходів. Разом із тим на глобальному просторі відбулося збільшення ваги регіонального виміру при розширенні кордонів таких регіонів, як об'єднана Європа та Великий Близький Схід. Крім того, відбувся й перерозподіл загроз за ступенем уразливості від першого до другого, як і оновлення сфер боротьби за вплив. Усе це формує нові власні стратегічні пріоритети для провідних акторів світової політики. За врахування даних тенденцій у науковому дискурсі почастишали аргументи на користь визнання факту набуття світовою безпекою темпоральних і просторових характеристик епохи глобалізації й отримання статусу глобальної безпеки. Тут фіксуються такі вісі небезпеки: розвинутий світ і Новий Південь; конфлікт ліберальної демократії й авторитаризму; військові потенціали великих потуг [13]. Попри всю загальність таке тлумачення міжнародної безпеки має значну перевагу чіткості конкретизації вимірів системної небезпеки глобального рівня.

Як у практичному, так й у теоретичному вимірах бачення глобальної безпеки сучасного світу не може бути інакшим за системне, оскільки загрози носять багатогранний характер, розвиваються і переплітаються. Ймовірно, одну з найбільших науково-аналітичних перспектив зберігатиме рефлексія на розвиток «складних систем». Системне визначення предмету глобальної безпеки з позицій пізнання формуватиме його бачення, як одного з нових дисциплінарних напрямів, який поєднує в собі теоретичні, методичні та практичні підходи, пов'язані з вивченням того, що визнано занадто складним,

щоб підходити редукціонізму, і що викликає питання кордонів, внутрішніх і зовнішніх відносин, структури, законів або виникнення властивостей, що характеризують саму систему, проблеми режимів спостереження та моделювання дій складних сукупностей.

У загальноконцептуальному плані, прикладному до різних аспектів міжнародної взаємодії, глобальна безпека означає здатність держави або будь-якої людської спільноти забезпечити всім своїм членів мінімальний рівень безпеки від будь-якої небезпеки чи загрози застосування сили, і підтримання стійкості колективної діяльності, систем захисту людини та критичної інфраструктури. Держави, шляхом прийняття правових норм, поступово беруть до уваги те, що передбачають поняття «глобальної загрози» (зокрема, терористичної) та «загальної безпеки», охоплюючи все ширше проблеми багатьох суб'єктів, як державних, так й приватних. [14; с.61-65]

Концепція комплексного підходу до забезпечення безпеки водночас є системною і перспективною, що історично пов'язано з двома явищами: закінченням холодної війни і формуванням нового світового порядку. Нове поживлення транснаціональної злочинності, трансформації економічного ландшафту та соціальних просторів відбивають логіку загальних тенденцій розвитку сучасності - багатовимірності та дифузії. Організації, злочинці і терористи розширили свою незаконну діяльність на міжнародному рівні, навчилися реагувати швидко і диверсифікувати джерела фінансування. Посилилася й невизначеність ризиків природного походження, ризики порушення безпеки технологічних об'єктів та інфраструктури. Таким чином, характеристиками нових загроз є різноманіття, транснаціональність, складність і швидкість.

Для будь-якої держави початку всеосяжний комплексний підхід до безпеки є найбільш підходящим рішенням, бо «глобальна безпека» водночас враховує загрози людині і громадянину. Вона може включати в себе програми протистояння тероризму (місцевому, національному або міжнародному), загальної злочинності та транснаціональним злочинним організаціям (наприклад, мафії), економічним злочинам, незаконній торгівлі,

кіберзлочинності, як компоненти власне стратегії національної безпеки держави. Де факто, йдеться про поєднання боротьби із загрозами, поза залежності від їхнього походження чи традиційності для даного конкретного суспільства. Природні і випадкові небезпеки, як правило, не приймаються до уваги у випадках, що стосуються глобальної безпеки, проте зрозуміло, що ці загрози не можуть бути виключені з комплексного аналізу потенційних ризиків.

Кожна з категорій загрози може бути багатогранною. Зокрема, фахівці з даної проблематики стверджують, що міжнародний тероризм салафітів, а також екотероризм мають мало спільного в сенсі поставлених завдань та методів. Крім того, кожен із загрозових елементів (терорист, злочинець) може прагнути використовувати різні вразливості, з використанням різних способів, але з точки зору отримання лише однієї мети [15].

Таким чином, здається досить очевидним, що за доби глобалізації місцевого реагування на загрози не вистачає, і лише відповідний глобалізації підхід можна вважати перспективним. Це не означає систематичного вирішення цих проблем лише на наднаціональному рівні: програми практичних заходів можуть і повинні залишатися на рівні національних компетенцій, але діагностика та аналіз загроз мають бути виконані з позицій глобального бачення.

Наслідки асиметричної багатополярності для міжнародної безпеки ще далеко не визначені. Її «глобальний» характер, а також той факт, що сучасний світ є взаємозалежним в безпрецедентних масштабах, дозволяють говорити про глобальну безпеку не лише, як про теоретичний конструкт аналітичної уяви, але й як поле докладання практичних зусиль. Світові лідери вже почали концентруватися на вирішенні таких глобальних міжнародних питань, як кліматичні зміни, сталий розвиток чи скорочення масштабів бідності, справедливо враховуючи, що конфронтація на межі війни і сама війна між великими силовими акторами, залишається вкрай малоймовірною. Це не означає, що більше немає важливих традиційних питань безпеки, які пов'язані із застосуванням чи погрозою застосування збройної сили. Однак, також сумнівно, що управління безпекою найближчим часом стане головним

пріоритетом для глобальних політичних ініціатив, за винятком сфери нерозповсюдження та роззброєння. Роль, що кожен з глобальних і регіональних гравців буде грати, і демонструвати бажання грати, в управлінні майбутньою системою міжнародної безпеки, ще не є чітко визначеною. Крім того, часом спостерігаються вельми суперечливі тенденції в різних країнах щодо формування прикладних аспектів національних безпекових доктрин.

З другого боку, все більшим чином виявляється тренд посилення уваги міжнародних акторів до поняття «відповідальної влади», що особливо актуально для «зростаючих потуг», зокрема Китаю, Індії і Бразилії, деяким чином для Росії і, у регіональному вимірі, - Південно-Африканської Республіки. Даний факт водночас відображає факт визнання наявності міжнародних інтересів державами значного потенціалу, а також отримання ними додаткового приводу для посилення представництва в багатосторонніх установах шляхом отримання частки повноважень у відповідальності щодо глобальної безпеки. У той ж час, поєднання активного повернення сучасної адміністрації США до багатосторонності і прагнення до світового визнання інших основних гравців, принаймні теоретично відкриває вікно можливостей для визначення загального порядку денного для ефективної багатосторонності [16], [17].

Однак зрозуміло, що створення всесвітнього міжнародного консенсусу з глобального управління безпекою буде дуже важким завданням, що пов'язано з відсутністю єдиного розуміння по ряду питань формування системи глобальної безпеки, починаючи від визначення безпеки, як такої, й завершуючи трактуванням міжнародними акторами поняття суверенітету і кордонів за доби глобалізації. В даному контексті, якщо традиційні союзники - Європейський Союз і Сполучені Штати, трактують багатосторонність, як спосіб боротьби з проблемами безпеки, в тому числі за певних обставин, як подолання обмежень, що накладаються на державний суверенітет, інші актори переважно обирають оборонний вид багатосторонності. Зокрема, європейці та американці загалом єдині щодо міжнародної відповідальності за людську безпеку, що корелює з їхнім уявленням про «ефективну» багатосторонність. А саме - захист прав людини в екстремальних випадках масових порушень може (має) спричинити

за собою військові дії, якщо це є абсолютно необхідно [18; с.181-196]. Проте вкрай складно констатувати таку позицію щодо Китаю, де роль уряду у захисті цивільних осіб повинно поважати і підтримувати, або щодо Росії, де такі проблеми часто розглядаються з позицій прямого втручання у зміни внутрішнього режиму, і вони не самотні в цій думці. Бразилія, Індія і Південна Африка мають також неоднозначне ставлення, захищаючи обережний підхід і принцип невтручання в якості основи зовнішньої політики. Хоча в тому, що цивільне населення має бути захищене від небезпек та геноциду впевнені усі, деякі держави не бажають, щоб цей принцип був застосований інакше, як в кожному конкретному випадку за рішенням Ради Безпеки ООН. Крім того, у таких «невійськових» вимірах глобальної безпеки, як кліматичні зміни, міграційні потоки або енергетика - міркування суверенітету і логіка невтручання також часто переважатимуть.

Найбільшою практичною сферою, на даний період часу, залишається миротворчість, яка різною мірою, також відображає різноманітність традицій та підходів до зовнішнього втручання. Проте саме вона стає все більш важливим компонентом міжнародної політики у сфері безпеки. Готовність з боку таких держав, як Індія, прийняти участь в операціях ООН з підтримання миру, або, в разі Південної Африки - в операціях за участю Африканського союзу, може привести до нових можливостей й для більш тісної співпраці з НАТО та ЄС [19]. Поряд із динаміка посилення кооперації щодо сфер глобальної безпеки може допомогти відкрити питання про реформу багатосторонніх інститутів, глобального управління у вигляді великого концерту, що визначатиме пріоритети для спільних дій на міжнародній арені та створення механізмів для більш ефективного співробітництва в галузі безпеки. Перехід до більш ефективних і представницьких систем міжнародної безпеки традиційно передбачає надання центральній ролі ООН. Сьогодні процес може бути доповнений потенціалом G20, особливо на етапі посткризового відновлення, хоча у суто мілітарних питаннях G20 не вистачає універсальної легітимності.

Висновки. Попри те, що вибір міжнародних акторів на користь мультилатералізму є важким і робиться досить повільно, стає очевидним, що

така спільність відбиває глобальні тенденції в сприйнятті загроз безпеки. Більшість країн використовують свої географічні регіони і субрегіони в якості платформи боротьби за міжнародний вплив, і всі вони прагнуть регіональної стабільності заради власного середовища безпеки. Їх економічні та соціальні стратегії неминуче пов'язані з особливостями сприйняття безпеки в умовах обмежених ресурсів. У зв'язку з цим проблематика безпеки стає все більш широкою і суттєво схожою, зокрема це стосується розмиттю кордонів між економічними стратегіями і стратегіями безпеки у всьому світі. Однак загальний консенсус щодо визнання глобальних тенденцій не знижує гостроту дилеми між конкуренцією і співпрацею в міжнародній сфері. Перевага військової потужності і ядерна зброя для багатьох акторів стали символом справжньої державної влади, хоча вони й містять елемент руйнівної самооборони. Між тим, незважаючи на деякі поліпшення, транснаціональні злочинці і терористи користуються відсутністю ефективного поліцейського, судового і розвідувального співробітництва між державами в контексті збереження довіри і недостатньої взаємодії.

Важливо підкреслити, що співпраця і консенсус, гідні зусиль акторів світової політики у прагненні до мети формування більш безпечного глобального середовища. Незважаючи на те, що національні та міжнародні форми відповіді на глобальні загрози та виклики віддзеркалюють складність нинішньої міжнародної проблематики, успіх реальних кроків в означеному напрямі глобальної взаємодії, суттєвим чином, залежить від наявності (відсутності) консенсусу тих держав та міжнародних інститутів, які є глобальними гравцями світової політики і матимуть потенціал для сумарного представлення міжнародного співтовариства в цілому у найближчі десятиліття.

Список використаних джерел:

¹ Rasmussen M.V. A New Kind of War: Strategic Culture and the War on Terrorism/ M.V. Rasmussen// IIS Working Paper.-2003.-№3.-P.1-21.

- ² Samaan J.-L. Mythe et réalités des cyber guerre/ J.-L. Samaan// Politique étrangère.- 2008.-№4.-P.829-841.
- ³ Kauffmann Ch. Possible and Impossible Solutions to Ethnic Conflict / Ch. Kauffmann // International Security.-1996.-V.20,№4.-P.136-175.
- ⁴ Huntington S.P. The Clash of Civilization? / S.P. Huntington // Foreign Affairs.- 1993.-Summer.-P. 22-49.
- ⁵ Thomas C. Global Governance, Development and Human Security Explore Links / C. Thomas//Third World Quarterly.- 2001.-V.22, №2.-P. 161-168.
- ⁶ Paris R. Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?/ R. Paris// International Security.- 2001.- V.26,№2. –P.87-102.
- ⁷ Haftendorn H. The Security Puzzle: Theory-Building and Discipline-Building in International Security/ H. Haftendorn // International Studies Quarterly.- 1991.- March -№35.-P. 3-17.
- ⁸ Buzan B. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era/ Buzan B.- Boulder, Co: Lynne Rienner, 1991.-382p.
- ⁹ Vale P. Can International Relations Survive?/ P. Vale // International Affairs Bulletin.- 1992.- №16(3).-P. 100.
- ¹⁰ United Nations Development Program [Электронный ресурс] //Human Development Report 1994, Ch. 4. - Режим доступа до док.: <http://hdr.undp.org/reports/global/1994/en/>.
- ¹¹ Kaldor M. Paper on Human Security for EUISS meeting [Электронный ресурс] / M. Kaldor.- Режим доступа до док.: http://www.iss.europa.eu/fileadmin/fichiers/pdf/seminars/annual_2008/03statement_by_Mary_Kaldor.pdf.
- ¹² Kaldor M. La sécurité humaine: un concept pertinent? // M. Kaldor // Politique étrangère.-2004.-№4.-P.901-914.
- ¹³ Daguzan J.-F. Une stratégie pour piloter la sécurité globale/Daguzan J.-F.-P.: Note de la FRS.-2007.-5p.
- ¹⁴ Rothschild E. What is Security/ E. Rothschild// Daedalus.-1995.-V.24, №3.- P. 61-65.

- ¹⁵ Vasconcelos Ál. (de) Between self-interest and a «responsiblepower» approach / Vasconcelos Ál. (de) /Chailot Paper. -2009.- October.- №118. - P. 5-15
- ¹⁶ Kugler R.L New Directions in U.S. National Security Strategy, Defense Plans, and Diplomacy / Kugler R.L. - National Defense University Press Washington, D.C. 2011.- 178p.
- ¹⁷ Hutchings R. «A Global Grand Bargain», Washington Post.- 17 November 2008.- P. A19.
- ¹⁸ Rapnouil, M.L. “A European View on the Future of Multilateralism,” / M.L. Rapnouil // The Washington Quarterly.- July 2009.- P. 181-196
- ¹⁹ European Security and the Future of Transatlantic Relations / Riccardo Alcaro and Erik Jones Bologna (Ed).- Bologna: Center publication funded by the Fritz Thyssen Stiftung, 2011. - 188 p.